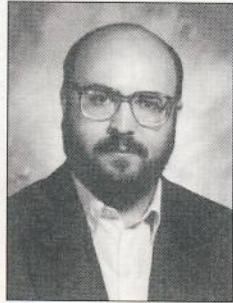

اشراق الالهوت فی نقد شرح الیاقوت

علی اکبر ضیایی*

جسارت علمی سید عمیدالدین اعرجی حلی بدان حد بوده که می‌نویسد: قال الشارح (یعنی علامه حلی) دام ظله کذا و أنا أقول کذا و به روشی کاملاً علمی و بدون در نظر گرفتن مقام علمی علامه به نقد می‌پردازد و گاهی کلام علامه را رد می‌کند. انگیزه سید عمیدالدین اعرجی حلی از شرح کتاب انوارالملکوت به گفته خویش این بوده که این اثر بسیار موجز و گاهی پیچیده و نامفهوم برای طالبان علم کلام بوده است و از مقدمه کتاب چنین بر می‌آید که کتاب انوارالملکوت در میان طالبان علم بسیار طرفدار داشته و به همین علت از سید عمیدالدین اعرجی حلی که نزدیکترین فرد به علامه بوده است خواسته‌اند که این کتاب را با فراغت بال و به تفصیل تام شرح و نقد کند.

اهمیت این کتاب به حدی بوده که حتی اهل سنت از معتزله نیز به آن پرداخته‌اند. شارح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید معتزلی نیز کتاب الیاقوت را شرح کرده که از آن خبری در دست نیست و این بر اهمیت إشراق الالهوت نیز می‌افزاید. از ویژگیهای بارز إشراق الالهوت این است که عقاید فرق اسلامی تا قرن هشتم هجری به تفصیل تمام از نظر یک متکلم و محدث شیعی ذکر شده است. کتاب إشراق الالهوت نخستین بار، توسط مرحوم آقا عزیز طباطبائی در سال ۱۳۶۵ در مجله ترااثنا معرفی شد.

این جانب در سال ۱۳۶۷ به تهیه سه نسخه از این اثر که متعلق به سال ۹۲۱ هجری قمری در ۱۴۸ ورقه و نسخه متعلق به آستان قدس رضوی به شماره ۷۸۸ در ۳۸۰ ورقه و نسخه دیگری به شماره ۷۷۱۷ در ۱۴۵ ورقه می‌باشد تهیه نمودم و ۱۲۳ صفحه از آن را استنساخ کرده‌ام ولی به علت عدم مساعدت از ادامه آن خودداری کردم. لازم به ذکر است که نسخه اخیر به شماره ۷۷۱۷ آستان قدس رضوی، به عنوان نسخه اصل تعیین شده است.

كتاب الیاقوت فی علم الكلام نوشته ابواسحاق ابراهیم بن نوبخت (د. ق.) از نخستین آثار علم کلام شیعی است. هانری کرین معتقد است که این اثر، نخستین اثر کلامی شیعی است که مبنای آثار کلامی دیگر از نظر تبوب ابواب و تنظیم فصول قرار گرفته است. پول کراز مصحح آثار رازی چون السیرة الفلسفية در بحث مربوط به لذت باری تعالی و جواز آن به کتابی از ابواسحاق ابراهیم بن نوبخت به نام اللذة العلقيۃ اشاره کرده و ضمناً یادآور شده که كتاب الیاقوت مفقود است.

دو نسخه از این کتاب توسط این جانب با راهنمایی جناب آقای حسینی اشکوری و مرحوم آقا سید عبدالعزیز طباطبائی شناسایی شد که به همت کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی به تصحیح این جانب، در سال ۱۳۷۲ به مناسبت کنگره بزرگداشت شیخ مفید به چاپ رسید. اصل این کتاب که ۷ ورقه بود با کمک ۷۲ منبع کلامی در ۹۰ صفحه تصحیح و تحشیه گردید.

این اثر توسط علامه حلی تحت عنوان انوارالملکوت فی شرح الیاقوت شرح گردید. این شرح توسط مرحوم محمد زنجانی در دانشگاه تهران در سال ۱۳۳۵ به چاپ رسید. پس خواهر علامه حلی که شاگرد فاضل علامه نیز بوده و بسیاری از آثار علامه را در زمان حیات علامه نقد و شرح کرده، این کتاب را تحت عنوان إشراق الالهوت فی نقد شرح الیاقوت شرح کرده است.

سید عمیدالدین اعرجی حلی با احاطه به منابع فلسفی و کلامی و آراء و عقاید فرق اسلامی به تفصیل، این کتاب علامه را شرح کرده است. روش وی بدین طریق بوده که نخست کلام علامه حلی را به اختصار آورده و سپس به تبیین آن پرداخته است.

* کارشناس ارشد رشته الهیات و از نویسنده‌گان دایرة المعارف بزرگ اسلامی